

Tjejer – om unga kvinnors hårda verklighet

Anorexi, bulimi, kränkande tillmälen, sexuella trakasserier, våldtäkt – för många flickor är detta realiteter. Jämställdheten har ökat i Sverige de senaste decennierna, samtidigt har situationen för många flickor blivit värre än tidigare. Detta har avspeglats i de senaste årens bokutgivning, då antalet böcker om och till stöd för flickor ökat. Även forskningen om unga kvinnor, ett tidigare förbiset område, har ökat, och resulterat i ett antal avhandlingar. Ett urval av dessa böcker presenteras här, kommenterade av Kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs universitetsbibliotek.

Bengs, Carita, Looking good : a study of gendered body ideals among young people. 2000.

Denna doktorsavhandling i sociologi behandlar ungdomars syn på kropp och skönhet. Författaren har intervjuat flickor och pojkar i åldern 13, 15 och 17 år. Den teoretiska ramen tar upp teorier om kropp och kön, olika kroppsideal och hur kroppen framställs i massmedia. Detta relateras sedan till ungdomarnas uppfattningar. Inte oväntat visar det sig att det finns stora skillnader mellan flickors och pojkars syn på sig själva. Flickorna är mer missnöjda med sitt utseende än pojkarna, ägnar mer tid åt att försöka ändra och kontrollera sina kroppar och fäster större vikt vid vad andra anser om dem. Pojkarnas största missnöje gäller vikt och längd, de vill i allmänhet bli längre och större, och de är mer upptagna av andras kroppar än av sina egna. Flickorna vill framför allt vara smala och de har internaliserat ett fragmentariskt och problemorienterat sätt att se på sig själva. För båda könen gäller att det är vänner, veckotidningar och andra bildmedier som har störst betydelse för hur de uppfattar sig själva, särskilt bland de äldre tonåringarna. När det gäller ålder tenderar pojkarna att bli mer nöjda med sig själva ju äldre

de blir medan det tråkigt nog är tvärtom bland flickorna.

Berggren, Inger, Identitet, kön och klass : hur arbetarflickor formar sin identitet. 2001.

Inger Berggren är chef för en ungdomsmottagning och har arbetat med ungdomar i 30 år. I sin avhandling i pedagogik har hon velat lyfta fram unga arbetarkvinnor, en grupp som det inte finns så mycket skrivet om. För att undersöka hur dessa formar sin identitet har hon djupintervjuat flickor i åldrarna 13-14 respektive 16-17 år om deras aktiviteter i familjen, på fritiden och i skolan. Utgångspunkten är att identiteten formas i samspel med individer och grupper i olika maktrelationer. Flickorna är beroende av dem som har makt att lägga märke till och bekräfta dem eller att inte göra det, vilket hos dem skapar en beredskap att skydda och kontrollera sig själva. I sin vardag ingår flickorna i olika köns- och klassrelationer. De beskriver sig som dominerade av pojkar och unga män och, i skolan, av medelklassungdomar. Dessa förhållanden bestämmer till stor del deras tillvaro. De anpassar sig och försöker motsvara de krav som andra ställer på dem trots att de inte tycker om det. Deras väninnor betyder mycket för

dem och tillsammans stöttar de varandra och blir accepterade som de är. Författarens ambition har varit att flickorna ska kunna läsa om sig själva och har därför eftersträvat att glappet mellan teori och verklighet inte ska bli för stort, vilket gör boken tillgänglig för en bred läsekrets.

Björk, Nina, Under det rosa täcket : om kvinnlighetens vara och feministiska strategier. 1996.

En av 1990-talets viktigaste och mest omtalade svenska böcker om feminismen. Med anledning av diskussionen om kvinnans särart och kvinnors rätt att vara annorlunda ställer Nina Björk frågan om vad kvinnlighet är. Hon undersöker tidskrifter för kvinnor, särartsförespråkarnas framställningar av kvinnor och män, synen på moderskapet som ett uttryck för kvinnlighet, ”cynismfeminismen” i Thelma & Louise, En jävla helg, Ta vad man vill ha, osv. Nina Björk kritiserar drömmen om Kvinnan som feminismens utopi, hennes egen utopi är ”drömmen om en människa som inte får sin identitet och mening bestämda av sitt kön, en utopi om att kroppen inte skulle betyda det samma som idag.” Boken har fått stor uppmärksamhet och många unga feminister nämner den i sina egna böcker.

Fittstim / redaktörer: Linda Norrman Skugge, Belinda Olsson & Brita Zilg. 1999.

En bok som väckte rabalder när den kom ut, kanske mer för sin titel än för sitt innehåll (bortsett från publiceringen av Ulf Lundells brev till Karolina Ramqvist. Här hade man tagit ”fiendens” skällsord och gjort det till sitt, till något positivt. 20 unga kvinnor, mellan 17 och 30 år, skriver om sina egna erfarenheter av mobbning, ätstörningar och sexuella övergrepp, liksom om synen på tjejer som vill syssla med musik eller sport. Det är ofta negativa upplevelser men boken andas ändå optimism och en övertygelse om att en annan ordning är möjlig, att sakernas tillstånd går att förändra. Fittstim fick efterföljare både i Danmark, Nu er det nok : så er det sagt, 2000, och i Norge, Råtekst, 1999.

Göthlund, Anette, Bilder av tonårsflickor : om estetik och identitetsarbete. 1997.

Hur skapar tonårsflickor sin kvinnoidentitet, vilka strategier använder de sig av och hur förhåller de sig till de bilder av kvinnlighet som de möter i samhället och kulturen runt omkring sig? Det är temat för denna avhandling och för att försöka besvara dessa frågor följde författaren nio stycken 15-16-åriga flickor under ett års tid, djupintervjuade dem och deltog i deras vardagsliv. Hennes utgångspunkt är att identitetsskapandet kan ses som en form av eget skapande, en estetisk praktik. Hon beskriver identitetsarbetet utifrån tre centrala teman – ”vuxenblivandets lockelser och faror”, ”sökandet efter det autentiska jaget” och ”kropp och kvinnlighet – möjligheter och begränsningar”. Perspektivet är etnologiskt, framställningen innehåller många beskrivningar av flickorna och citat ur intervjuerna, vilket bidrar till att göra läsningen intressant.

Hirdman, Anja, Tilltalande bilder : genus, sexualitet och publiksyn i Veckorevyn och Fib aktuellt. 2002.

Att kvinnors ideal vad gäller utseende, samlevnad och syn på sig själva till stor del påverkas av massmedia framgår av de flesta böcker vi tar upp här. Vad är det då för bilder som veckotidningarna sprider och hur talar de till sina läsare? Detta undersöker massmedieforskaren Anja Hirdman i sin avhandling om Veckorevyn och Fib aktuellt. Hon har studerat tidningarna under 1960-, 1970- och 1990-talet och framför allt analyserat hur de framställer det heterosexuella paret. På 60- och 70-talen skapades tidningarnas föreställningar om kön och könsroller i samverkan med samhället utanför och under påverkan av de dåvarande debatterna, på 90-talet vänds intresset inåt, mot en värld av fysiska begär. Både kvinnor och män lärs att vända blickarna mot den kvinnliga kroppen, men med olika utgångspunkter. Kvinnorna ska använda sin kropp för att väcka åtrå, för männen representerar kvinnokroppen löften om sexuell tillfredsställelse. Synen på läsarna skiljer sig mellan tidningarna. Veckorevyn levererar instruktioner och råd i en auktoritativ ton, det är en värld där kvinnor visar andra kvinnor hur de ska se ut och vad de ska ha på sig. Fib aktuellt å andra sidan visar fram en bild av heroisk manlighet, där män framstår som kompetenta och

självförverkligade subjekt. Boken är rolig att läsa, rikt illustrerad med citat och bilder från många av de 377 tidskriftsnummer författaren gått igenom.

Ett hjärta i jeans : och andra texter av tjejer om tjejjers grejer / Fanny Ambjörnsson... 1997

Fem unga kvinnor skriver en bok de själva skulle velat läsa men inte hittat. Temana är vänskap och kärlek, hunger och härlighet, lust och längtan, spegelbild och självbild, kreativitet och kraft. Varje kapitel inleds med att författarna samtalar om ämnet, därefter följer olika typer av texter – intervjuer, noveller, brev etc. De vill berätta både om det som är svårt och det som är härligt med att vara ung och tjej. Boken är tänkt att fungera som utgångspunkt för samtal och diskussioner, eftersom ”det är när man pratar som man förstår att man aldrig är ensam. De mest privata problemen delas av många, och de går att förändra.”

Johansson, Anna, Elefant i nylonstrumpor : om kvinnlighet, kropp och hunger. 1999.

Kvinnors vikt är ett ständigt återkommande ämne i media och i kvinnors samtal. Sociologen och gestaltterapeuten Anna Johansson diskuterar det västerländska skönhetsidealet från Bibeln och framåt. Hon menar att slankhetens tyranni handlar om kontroll, både från samhällets sida och från kvinnorna själva, genom att de vill leva upp till samhällets normer för vad som är vackert. Några kapitel visar hur tjocka kvinnor framställs som monstrosösa och onormala i media och hur de införlivar denna bild i synen på sig själva, vilket leder till självförakt och ofta destruktiva beteenden. Boken slutar med en jämförelse mellan det dominerande västerländska idealet och det nicaraguanska, där det fortfarande anses vackert att vara tjock, och med uppmaningen att acceptera sig själv, ”jag duger som jag är”. Temat är detsamma som i Carina Bengs avhandling men här behandlat på ett mer populärt och personligt sätt.

Pipher, Mary, Rädda Ofelia. 1997.

Boken bygger på författarens erfarenheter som psykoterapeut. Bland sina patienter har hon mött många tonårsflickor med mycket allvarliga problem, som anorexi, självskadebeteende och missbruk, flera är offer för sexuella övergrepp. Vilka uppväxtvillkor har dagens flickor, varför är

det så många som går i terapi och vad händer på vägen från barn till vuxen? Genom att berätta om ett femtiotal av de flickor hon träffat försöker författaren besvara dessa frågor. Hon vill stärka flickornas självkänsla, så att de vågar stå emot destruktiva krav och lita på sina egna känslor av vad som är bra för dem. Den verklighet hon beskriver är amerikansk men mycket stämmer också på svenska förhållanden.

Boken inspirerade Riksteatern/Unga Riks till projektet ”Rädda Ofelia”, som består av tre nyskrivna pjäser för 4-7-åringar, mellanstadiet och högstadiet. Syftet med alla tre pjäserna är att ge flickor ”råg i ryggen”, så att de inte låter sig utnyttjas eller utplånas sig själva för att vara till lags.

Thulin, Kristina, & Östergren, Jenny, Bimbobakslaget. 2000.

”Dagligen överöses vi med bilder och budskap av hur kvinnor ska se ut och vara. Tråkigt nog är hon nästan alltid likadan. Leende och blond. Ung och slät. Smal men med silikonstinna bröst. Villig, intagande och positiv. Kåt, glad och tacksam. En bimbo.” Så skriver författarna i sin inledning och diskuterar sedan det rådande skönhetsidealet, hur det påverkar flickor, kvinnor och även män. Med hjälp av intervjuer och citat granskar de kvinnobilderna i mode, reklam och massmedia och hävdar att de senaste åren inneburit en backlash. Boken väckte uppmärksamhet när den kom ut, kapitlet om Fröken Sverige-tävlingen bidrog till en debatt som ledde till att Veckorevyn, TV 4 och Folkhälsoinstitutet drog sig ur samarbetet med tävlingen, något som författarna gärna tar åt sig litet av äran för. ”En könsordning där kvinnor förväntas inta rollen som villiga objekt i stället för krävande subjekt kan aldrig bli rättvis.”

Redan 1997 gav samma författare ut X-märkt : flickornas guide till verkligheten, där första kapitlet handlar om utseendefixeringen och hur den påverkar unga tjejer. Andra delar handlar om tjejjers tystnad, sex och sexuella trakasserier, alkohol och rökning, arbete, utbildning och stress. Berättelser ur verkligheten varvas med råd om vad man kan göra och med utlåtanden från experter. Kortfattat, lättillgängligt och tyvärr fortfarande aktuellt.

Uppror pågår : feminister i tre generationer / Fanny Ambjörnsson... 1999.

Författarna till Ett hjärta i jeans har här samlat intervjuer, samtal och betraktelser med och av kvinnor i sin egen, sina mödrars och far- och mormödrars generation. Några av kvinnorna definierar sig som feminister, andra inte, men alla har på olika sätt känt sig begränsade av sitt kön och kämpat för att få leva sitt eget liv. Boken består av 30 olika inlägg och speglar utvecklingen i Sverige under 1900-talet. Insprängda bland texten finns faktarutor med information från Harriet Clayhills Kvinnohistorisk uppslagsbok, 1991, om kvinnokämpar, abort, sexism m m och boken avslutas med en lista med lästips. I förordet skriver författarna: "Under arbetets gång har vi frågat oss vad som egentligen är feministisk kamp... När vi sökte kampen fann vi den på en

massa olika ställen. I tvättstugan och i riksdagen. I demonstrationståget och på dagis. När vi ställde om skärpan upptäckte vi att det rörde på sig överallt, inte bara i förgrunden. Därför blev den här boken ganska bångstyrig."

Vägra kallas hora : handbok för kampen mot sexuella trakasserier. 1999.

"Vägra kallas hora" är en del av Elevkampanjen. Den startades av flickor som tröttnat på att utsättas för verbala och fysiska trakasserier i skolan. De vill uppmuntra flickor att bli arga och kämpa, att inte se sig som offer. VKH-kampanjen kräver bl a mer pengar till tjejjourer, upplysta gator och självförsvarskurser inom skolans idrotts- undervisning. Den lilla handboken på 23 sidor kan beställas från elevkampanjen@socialisterna.org

Fler böcker, tidskrifter och fanzines om, av och för flickor och unga kvinnor presenteras på webbplatsen till utställningen Kärlek, makt och systerskap : 30 år av kvinnokamp, avdelningen Uppror pågår, <http://www.ub.gu.se/systerskap/>

Utställningen invigdes 8 mars 2002 och kommer att vandra runt på olika museer i Sverige till åtminstone år 2004.

Kvinnohistoriska samlingarna, <http://www.ub.gu.se/samlingar/kvinn/>, är nationellt ansvarsbibliotek för kvinno-, mans- och genusforskning. Några av våra tjänster och resurser:

Databasen KVINNSAM är Nordens största inom genusområdet med ca 100 000 referenser – monografier, kapitel och tidskriftsartiklar.

Databasen GENA förtecknar svenska avhandlingar med genusperspektiv, från 1960 och framåt. Den innehåller den ca 600 poster. En sökning på ämnesordet "flickor" ger ca 15 träffar.

Frågelådan är en elektronisk referenstjänst, där vi besvarar frågor inom vårt område.

I Frågebanken har vi samlat inkomna frågor av allmänt intresse och i Årtalslistorna hittar man viktiga årtal för svensk kvinnorörelse och jämställdhet. I anslutning till Frågelådan presenteras ett Aktuellt ämne, t ex kvinnohandel, "hedersmord" och lönediskriminering.

Den som är intresserad av äldre kvinnotidskrifter kan via vårt digitala arkiv läsa Tidskrift för hemmet, Framåt och, snart, Dagny.

